

Olsztyn, dn. 30.10.2024

Ks. dr hab. Sławomir Ropiak, em. prof. UWM
Olsztyn
Dyscyplina nauki teologiczne

Recenzja rozprawy doktorskiej:

Ks. mgr lic. Grzegorz Lenart, „Cantici nostri concordent Verbo Dei. Kontynuując odnowę liturgiczną według Sacrosanctum Concilium 24”, Szkoła Doktorska na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, dyscyplina nauki teologiczne; promotor: ks. dr hab. Jarosław Superson SAC, drugi promotor: ks. prof. dr hab. Robert Tyrała, Kraków 2024, ss. 292.

Sobór Watykański II oficjalnie potwierdził biblijno-liturgiczny kierunek odnowy Kościoła, otwartego na działanie Ducha Świętego w dialogu ze współczesnym światem. Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* wciąż jest aktualna i wzywa do coraz dojrzałej jej percepcji przez katolików obrządku łacińskiego. Ubogacone rozbudowaną Liturgią Słowa *Novus ordo* stopniowo przyczynia się do zmian w myśleniu duchownych i świeckich oraz pełni kulturotwórczą rolę, co już można zaobserwować na przestrzeni minionych ponad pięćdziesięciu lat. Celebracje Mszy św. w języku narodowym i czynne zaangażowanie w niej wiernych potrzebują świeżych i teologicznie poprawnych inspiracji. Niezliczone piosenki religijne o charakterze ewangelizującym, inspirowane Biblią, tak charakterystyczne w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych minionego wieku, można uznać za historyczne, które przeminęły wraz z modą. Miejscami pobrzmiwają jeszcze w kościołach w formie szczątkowej, ale nie przyjęły się na trwałe z racji lekkiej a nawet rozrywkowej formy, protestanckiej tradycji i braku bezpośredniego związku z celebrowanymi obrzędami.

Ksiądz mgr lic. Grzegorz Lenart wyszedł naprzeciw aktualnym potrzebom katolickiej społeczności w Polsce i dokonał metodycznego namysłu nad czytaniem biblijnymi występującymi w Lekcjonarzu Mszalnym oraz nad pieśniami liturgicznymi zawartymi w ogólnopolskim „Śpiewniku Kościelnym”. Z pełną świadomością kierował się soborowym wymogiem, by śpiew kościelny jako związany ze słowami, były nieodzowną oraz integralną częścią uroczystej liturgii (KL 112). Szeroko rozumiana odnowa celebracji Eucharystii, która domaga się przestrzegania nierozzerwalnego związku muzyki z liturgią, nadal jest wyzwaniem dla twórców nowych kompozycji, organicznie wyrastających ze sprawowanych misterii wiary.

Książę Doktorant rzetelnie i z powodzeniem włączył się w nurt badań nad przekształceniami liturgiczno-kulturowymi w obrębie oddawanego kultu Bożego w Polsce i uświęcenia wiernych Kościoła powszechnego.

1. Opis rozprawy

Zakres badań podjętych przez ks. mgr. lic. Grzegorza Lenarta określił temat rozprawy „*Cantici nostri concordent Verbo Dei. Kontynuując odnowę liturgiczną według Sacrosanctum Concilium 24*”. Autor przedstawił rezultat swej pracy w czterech rozdziałach uwzględniających dwa główne misteria wiary (Wcielenia i Odkupienia) z okresami przygotowującymi do ich przeżywania w roku liturgicznym: 1. Okres Adwentu (s. 16-77); 2. Okres Narodzenia Pańskiego (s. 78-201); 3. Okres Wielkiego Postu (s. 202-212); 4. Okres Wielkanocy (s. 213-254). Rozprawę zaopatrzył w stronę tytułową, a następnie kolejno zamieścił: opis bibliograficzny i abstrakt ze słowami kluczowymi (s. 2), spis treści (s. 3-5), wykaz skrótów (s. 6-7), oraz wstęp (s. 8-15). Przeprowadzone badania uwieńczył: zakończeniem (s. 255-262); i bibliografią (s. 263-292).

W pierwszym rozdziale pracy doktorskiej (s. 16-77) wstępnie zostały omówione początki celebracji tajemnicy oczekiwania. Scharakteryzowano czas Adwentu, począwszy od IV wieku jako okres przygotowania do Świąt Narodzenia Pańskiego. Ks. Doktorant skupił się na dwóch ogniskach kształtowania się tego okresu w Galii i Hiszpanii, a następnie od VII wieku również w Rzymie. Wyjaśnił pojęcie „adwent” odwołując się do greckiego terminu *ἐπιδημείν* i łacińskiego *adventus*, by w tym starożytnym kontekście naświetlić biblijną ideę oczekiwania, występującą m.in. w Mt 24, 27; J 3, 15-19; Hbr 13, 8. Wykazał, że współczesna forma przeżywania Adwentu wzięła się z połączenia kilku liturgicznych tradycji oraz popularyzacji praktyk ludowych (s. 16-26).

Na centralną część pierwszego rozdziału składają się treści zatytułowane: „2. Uwielbiamy Pana i Króla, który do nas przyjdzie” (s. 26-65). Są tu omówione główne treści biblijne aktualnie głoszone w Adwencie. Wyszczególnione zostały tematy: „Droga” z akcentami na drogę Narodu Wybranego (s. 30-37), drogę poznania Boga (s. 37-39) i drogi Pana (s. 39-44); „Nadzieja” z rozróżnieniem na nadzieję wieczną (s. 47-49), chwały (49-50) oraz obietnicy (s. 50-52); „Nawrócenie” w aspekcie powszechności (s. 53-55), do Boga (s. 55-56) i grzeszników (s. 56-58); oraz „Oczekiwanie” na które składają się: oczekiwanie przyścia Pana (s. 61-63), oczekiwanie wytrwale (s. 63-64) i oczekiwanie na znaki (s. 64-65). Trzeci element rozdziału tworzą zagadnienia dotyczące pieśni liturgicznych w okresie Adwentu, z

uwzględnieniem ich: formy (s. 67-69), muzyki (s. 69-72), tekstów (s. 72-74) i wiodących tematów (s. 74-77).

W drugim rozdziale rozprawy omówiono problematykę okresu Narodzenia Pańskiego. Na wstępie zarysowano historię celebracji pamiątki przyjścia na świat Syna Bożego (s. 78-93). Na środkowy podrozdział zatytułowany „Chrystus nam się narodził, uwielbiamy Wcielone Słowo” składa się bogata, biblijna treść bożonarodzeniowa. Pod zachętą do uwielbiania Boga umieszczono sześć motywów: „2.1. Światłość z nieba”, z punktami „Światłość Mesjasza” (s. 97) i „Nowa Światłość” (s. 98); „Pokój na ziemi” (s. 100) ze wskazaniem na: „Pokój bez końca” (s. 101-104), „Pokój nie przekraczający granic” (s. 104-105), „Oczekiwany pokój” (s. 105-106). Trzecim motywem w okresie Narodzenia Pańskiego jest „2.3. Sprawiedliwość Boża” (s. 115-132) ze szczegółowymi treściami: „Sprawiedliwość zbawiająca” (108-111), „Sprawiedliwość Królewska (11-113), Sprawiedliwość osądzająca (s. 113), „Sprawiedliwość Józefa” (s. 114), „Sprawiedliwość Jana Chrzciciela” (s. 114-115). W dalszej kolejności omówiono „2.4. Radość zbawienia” podkreślając, że jest owocem Boskiej miłości (s. 117-119), oraz że jest to „Radość wieczna” (s. 119-121) i „Radość głosu Oblubieńca” (s. 121-123). W piątym punkcie zwrócono uwagę na „2.5. Słowo Wcielone”, określając je jako: „Słowo mądrości” (s. 124), „Słowo mające moc sprawczą (s. 124) „Słowo Odwieczne stało się człowiekiem” (s. 125-128). Ostatnią tematyką wyakcentowaną w okresie Narodzenia Pańskiego jest „2.6. Objawienie dokonane w Osobie Syna Bożego”, ze szczegółowymi punktami: „Objawienie człowiekowi przez Ducha (s. 129), „Objawienie chwały (s. 130), „Objawienie w znakach (s. 131-133). W trzeciej części drugiego rozdziału opracowano problematykę związaną z pieśniami w okresie Narodzenia Pańskiego, poruszając kwestie: formy (s. 138), muzyki (s. 139-141), tekstów (s. 141-143) oraz tematów teologicznych obecnych w repertuarze kolęd (s. 143-147).

Rozdział III rozprawy otwiera zreferowanie historii Wielkiego Postu (s. 148-159). Potem następuje właściwa część problematyki biblijnej zatytułowana „Uwielbiamy Chrystusa Pana, który dla nas był kuszony i ukrzyżowany”. Wśród poruszonych szczegółowych tematów są: „Misterium chrztu” (s. 161-164), z dodatkami „Życiodajna woda gasząca pragnienie w Duchu Świętym” (s. 164-166), „Pokusa i spór zagrożeniem wiary” (s. 166-168), „Woda żywa dająca przez Ducha zmartwychwstanie” (s. 168-174). Drugą grupę tematyczną tworzy „Misterium pasyjne chwalebne Krzyża” (s. 174-179), dopełnione treścią pod tytułami „Krzyż – głupstwem czy nadzieją” (s. 179-184) i „Ukrzyżowane ciało Jezusa – świątynią Ducha Świętego” (s. 184-188). Biblijną teologię Wielkiego Postu zamykają zagadnienia określone jako „Misterium miłosierdzia, pokuty i nawrócenia” (s. 188-191) z trzema charakterystycznymi

punktami: „Nawrócenie nie budzi tęsknoty do życia przeszłego” (s. 191-193), „Krzyk synów marnotrawnych wołających o obmycie z win” (s. 193-196), „Cierpliwe oczekiwanie Ojca niepotępiającego” (197-202), na które składają się fragmenty ewangelii czytanych w wielkopostne niedziele, tj. o drzewie figowym nieprzynoszącym owoców (por. Łk 13, 1-9); o synu marnotrawnym (por. Łk 15, 1-3.11-32); o cudzołożnicy otrzymującej przebaczenie grzechów (por. J 8, 1-11). Zgodnie z przyjętą metodą pracy trzecia część również tego rozdziału przeznaczona została na omówienie problematyki aktualnych śpiewów w okresie Wielkiego Postu. Poruszone zostały kwestie: formy (s. 204-205), tekstów (s. 205-206), muzyki (s. 206-208) oraz tematów teologicznych w obecnych pieśniach (s. 208-212).

W ostatni rozdział dysertacji wprowadza zwięzła historia Wielkanocy (s. 213-217). Biblijna zawartość okresu wielkanocnego opracowana została pod ogólnym tytułem „Chrystus prawdziwie zmartwychwstał i obiecał nam Ducha Świętego” (s. 218-242). Z głoszonej wówczas Liturgii Słowa wyodrębniono trzy główne nurty ze szczegółowymi punktami. Są to: „2.1. Baranek Paschy Wieczystej” (s. 222-224), 2.1.1 „Kerygmat Piotra” (s. 224-225), „2.1.2. Kamień węgielny” (s. 225-226), „Wyznanie wiary” (s. 226-228); skupienie uwagi na działanie Ducha Świętego zatytułowane „2.2. Dar Ducha Świętego dla wierzących w Chrystusa” (s. 228-229). Zaakcentowane tu zostały: „2.2.1. Dawca Ducha Bożego” (s. 229-230), „2.2.2. Wołanie Kościoła - Rûah (s. 230-232), „2.2.3. Duch Prawdy – Paraklet” (s. 232-233); oraz ukierunkowanie eklesjalne: „2.3. Łamanie Chleba po domach” (s. 233-235) z naciskiem na: „2.3.1. Ryt Eucharystyczny Kościoła” (s. 238-240), „2.3.2. Hymn Stworzeń” (s. 240-241), oraz „2.3.3. Obecność Ducha Świętego w Kościele” (s. 241-243).

Całość problematyki wielkanocnej dopełniają zagadnienia dotyczące pieśni wykonywanych w okresie Wielkanocy (s. 243-254), według stałego schematu: formy (s. 244-246), tekstów (s. 246-249), muzyki (249-251) oraz tematyki (s. 251-254).

W zakończeniu dysertacji dokonano podsumowania wyników badań z nakreśleniem ogólnej syntezy poruszanych treści. Zaproponowano kierunki dalszych, teologicznych poszukiwań, a także wskazano na potrzebę opracowywania nowych utworów i różnych publikacji popularyzujących problematykę śpiewu, który byłby odpowiedzią na treść Liturgii Słowa i sam proklamował Słowo Boże.

2. Wartość merytoryczna dysertacji

Wartość merytoryczną dysertacji należy ocenić pozytywnie i z uznaniem szczególnie za wieloaspektowe, nawet interdyscyplinarne ujęcie problematyki badawczej. Czyni to badania komplementarne, umożliwiające wyprowadzenie wniosków o charakterze duszpasterskim, co

wpisuje się w ducha soborowego. W rozprawie przeprowadzono usystematyzowany wykład głównych treści, które przepowiadane są i śpiewane w wyżej wymienionych czterech okresach roku liturgicznego.

Należy tu wyraźnie podkreślić, że rzetelność badań została pogłębiona o źródła, którymi są Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w najnowszych tłumaczeniach. Wykorzystane komentarze biblijne polskich i zagranicznych egzegetów reprezentują aktualny stan wiedzy.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje uwzględnienie obfitego dziedzictwa patrystycznego, m.in. pism Egerii, Euzebiusza z Cezarei, Orygenes, Tertuliana; a przede wszystkim uwzględnienie twórczości wielkich, świętych ojców i doktorów Kościoła zarówno Wschodniego, jak i Zachodniego: Klemensa Aleksandryjskiego, Melitona z Sardes, Ireneusza z Lyonu, Ignacego Antiocheńskiego, Bazylego Wielkiego, Jana Chryzostoma, Cyryla Aleksandryjskiego, Teodoretę z Cyru, Hipolita Rzymskiego, Hieronima, Leona Wielkiego, Ambrożego z Mediolanu, Augustyna z Hippony i Hilarego z Poitiers. Ciągłość tradycji katolickiej reprezentują średniowieczne komentarze i homilie, m.in.: św. Benedykta z Nursji, św. Grzegorza z Tours, św. Bedy Czcigodnego i św. Tomasza z Akwinu.

Opracowano ortodoksyjną interpretację tekstów biblijnych, opierając się na dokumentach i wypowiedziach urzędu nauczycielskiego Kościoła o liturgii w zakresie powszechnym, jak i lokalnym, oraz powołując się na księgi liturgiczne i Katechizm Kościoła Katolickiego.

Zaletą zaprezentowanej pracy jest zakorzenienie w dziedzictwie historycznym. Na pochwałę zasługuje przywołanie takich zabytków kultury i kościelnego nauczania, jak: „Fragment św. Hilarego z Poitiers”, „IV kanon synodu w Saragossie z 380 roku”, czy „IX kanon postanowień synodu w Macon z 583 roku”. Samą w sobie wartością jest udostępnienie polskim czytelnikom własnego tłumaczenia łacińskiego listu z Kodeksu 190 z Sankt Gallen”.

Niewątpliwym walorem dysertacji jest wykorzystanie zarówno literatury w języku polskim, jak i w językach obcych. Dostrzega się elokwencję Doktoranta zdobytą podczas studiów w Szkole Doktorskiej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie oraz jego pobytu naukowego w Rzymie i studiowania w Pontificio Instituto di Musica Sacra oraz Pontificio Ateneo Sant'Anselmo. Efektem kwerendy i czerpania ze zbiorów lokalnych oraz z zasobów bibliotek zagranicznych jest duża różnorodność źródeł wtórnych i współczesnej, teologicznej literatury powszechnej. Autor powoływał się z dysertacji na łacińskie sakramentarze, graduał, antyfonarz i *Liber usualis*, dużo korzystał z oryginalnych publikacji w języku angielskim (w liczbie 30 różnych opracowań), ponadto sięgał do innych monografii i artykułów w języku niemieckim (21), w języku włoskim (20) oraz francuskim (19). Czerpanie

z dorobku wybitnych teologów dawnych i nowożytnych czyni pracę solidną i aktualną, zakorzenioną w bieżącym nurcie badań.

Oryginalną cechą rozprawy jest to, że ks. Doktorant wykorzystywał stosunkowo liczne i zróżnicowane metody badawcze, co należy uznać jako bogactwo i komplementarne ujęcie podjętego problemu. W pracy zastosowano metodę dedukcji znaną w teologii. Przy odwoływaniu się do początków celebrowania najważniejszych misterii w głównych okresach liturgicznych posłużono się również metodami pluralistyczną oraz historyczno-genetyczną. Podczas analizy najstarszych tekstów liturgicznych postępowano według zasad metody diachronicznej. W poszukiwaniu dominujących treści teologicznych w pieśniach liturgicznych, sięgnięto po metodę syntetyczno-teologiczną, by wydobyć istotne prawdy wiary i stworzyć syntezę teologiczną wg zasady *lex orandi statuat legem credendi*. Dokonując prób interpretacji Objawienia zawartego w liturgii Słowa i przy poszukiwaniu biblijnych treści w pieśniach użyto metody hermeneutycznej, którą posługują się teolodzy. W częściach dysertacji poruszających problematykę muzyczną Doktorant sięgnął po metodę analizy pieśni, z której korzysta muzykologia.

Podsumowując merytoryczną wartość dysertacji należy wyraźniej podkreślić, że dotyczy ona warstwy tekstowej Liturgii Słowa i śpiewów, a wyniki przeprowadzonej pracy w tym zakresie zasługują na uwagę i słowa uznania w dziedzinie nauk teologicznych. Natomiast wartość muzyczna jest na poziomie zasygnalizowania zjawiska, jakim jest istnienie melodii jako ważnego elementu pieśni. W punktach dysertacji dotyczących śpiewu liturgicznego problem badawczy nad melodyką właściwie został zaniechany, mimo, że był zapowiedziany we wstępie rozprawy. Sam Doktorant przyznał to w zakończeniu, że egzegeza brzmieniowa została przeprowadzona powierzchownie. Natomiast pozytywnym i twórczym wnioskiem jest nakreślenie potrzeby kontynuowania badań, które ukazałyby w śpiewach wspólne i odmienne cechy muzyczne w zależności od każdego okresu liturgicznego.

3. Ocena aspektu formalnego

Zawartość rozprawy odpowiada jej tytułowi zarówno zakresem, jak i treścią. Podjęta problematyka koncentruje się wokół głównych treści teologicznych czterech okresów roku liturgicznego po reformie Soboru Watykańskiego II (Adwent, Narodzenie Pańskie, Wielki Post i Wielkanoc). Cała dysertacja jest wystarczająca objętościowo (ss. 292) i zawierają wszystkie elementy właściwe dla rozpraw z dyscypliny nauk teologicznych w obszarze liturgiki.

Struktura pracy jest logiczna, ułożona poprawnie w porządku tematycznym. Każdy z czterech rozdziałów został poprzedzony wstępem zarysującym podejmowany problem

badawczy oraz wskazujący na szczegółowe cele. Również każdy z poszczególnych rozdziałów kończy podrozdział podejmujący problematykę pieśni przeznaczonych na dany okres, a w nim omówione są kolejno forma, muzyka, tekst i występujące, wiodące tematy teologiczne.

Tytuły rozdziałów są krótkie, techniczne, ograniczone tylko do wyróżnienia kresu liturgicznego. Natomiast nazwy podrozdziałów są zróżnicowane, bo zastosowane są tu sformułowania z Liturgii godzin, jak i lakoniczne hasła, zwracające uwagę na istotne treści. W szczegółowym planie pracy zdarzają się też pojęcia mało precyzyjne, np. pod zakres Sprawiedliwości Bożej podłączono w pracy sprawiedliwość ludzką, św. Józefa i Jana Chrzciciela, a przecież ludzie nie są Bogami. Stąd proponuję by podpunkt **2.3. Sprawiedliwość Boża**, rozszerzyć na: *2.3. Sprawiedliwość Boża i ludzka* (s. 6, 106); **Sprawiedliwość ludzka** zmienić na *Sprawiedliwość okazana ludziom* (s. 109); **2.3.4. Sprawiedliwość Józefa... s. 114.** [?! s. 6] zmienić na *Sprawiedliwość w postawie Józefa* (ss. 6, 114); **2.3.5. Sprawiedliwość Jana Chrzciciela... s. 114.** zmienić na *Sprawiedliwość w postudze Jana Chrzciciela* (ss. 6, 114).

Przez całą dysertację zachowano porządek źródłowy, historyczny, teologiczny i muzykologiczny. Wszystkie rozdziały pracy są zbudowane proporcjonalnie.

W rozprawie wykorzystano obfitą bibliografię, bo około 660 różnych materiałów źródłowych, monografii, artykułów i innych opracowań. Zamieszczony w niej wykaz na początku eksponuje źródła podstawowe: *Mszal Rzymski* 2013, dwa tomy *Lekcjonarza Mszałnego* 2015 i *Śpiewnik Kościelny* 2015. Następnie są źródła wtórne, uporządkowane w kolejności alfabetycznej: teksty patrystyczne, pisma średniowieczne, homilie, konstytucje i statuty dawnych soborów i synodów, księgi liturgiczne, śpiewniki (63 pozycje). W dokumentach nauczania Kościoła znalazły się chronologicznie podane: nauczanie papieży od Piusa X do Franciszka, konstytucje ostatniego soboru, pisma i zarządzenia Kongregacji Watykańskich, instrukcje Konferencji Episkopatu Polski (razem 47). Osobno wydzielono Teksty Biblijne, uwzględniając cztery nowe tłumaczenia na język polski (wydane po roku 2006). Dodano wykaz wykorzystanych słowników, encyklopedii, podręczników i leksykonów (15 pozycji). Jako literaturę przedmiotu określono 36 publikacji. Najlicniejszą grupę tworzą opracowania ogólne, do których zaliczono około 490 różnych druków, monografii, artykułów i komentarzy.

Wobec Bibliografii zarysowało się kilka wątpliwości, co do słuszności zakwalifikowania niektórych pozycji. W związku z tym pojawiły się pytania o uzasadnienie takich decyzji (może było to tylko przeoczenie?). Zauważono:

1) Zaliczenie ksiąg liturgicznych i śpiewników do Literatury pomocniczej. Czemu nie do źródeł wtórnych?

Graduale Romanum, Solesmes 1974 (s. 269).

KARPIŃSKI F., *Pieśni nabożne*, Supraśl 1792 (s. 269).

MIODUSZEWSKI M. M., *Śpiewnik kościelny czyli pieśni nabożne z melodyjami w Kościele katolickim używane*, Kraków 1838 (s. 270).

Bibliografię należy uzupełnić o pozycje, na które Autor powołuje się w przypisie 210, s. 70, *Antiphonale Romanum II*, Solesmes 2009; oraz *Pastorałki i kolędy z melodyjami czyli piosenki wesołego ludu w czasie świąt Bożego Narodzenia*, zebrał M. M. Mioduszewski, Kraków 1843 (zob. przypis 237, s. 136).

2) Zaliczenie tłumaczeń wybranych fragmentów Pisma Świętego do Opracowań ogólnych. Czemu nie do Tekstów Biblijnych, które też zaopatrzone są komentarzami? Np.:

BOROWSKI W., *Psalmy. Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983 (s. 272).

CHOLEWIŃSKI A., *Księga psalmów z komentarzami i marginaliami z Biblii Jerozolimskiej*, Lublin 1991 (s. 273).

Ewangelia według św. Jan[a]. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Lecha Stachowiaka, t. IV, KUL 2008 (s. 274).

Ewangelia według św. Jana rozdziały 1-12. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, S. Mędała, (*Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, t. IV, cz.1), Częstochowa 2010 (s. 274). Drugi raz podana jest to samo tłumaczenie !?; zob. *Ewangelia wg św. Jana rozdziały 1 - 12*. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz S. Mędała, (*Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, t. IV, cz.1), Częstochowa 2009 (s. 275).

Ewangelia według św. Łukasza rozdziały 1-11. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz F. Mickiewicz, (*Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, t. III, cz.1), Częstochowa 2011 (s. 275).

Ewangelia według św. Marka 1,1 – 8,26[.] Wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Artur Malina, (*Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, t. II, cz. 1), Częstochowa 2013 (s. 275).

Ewangelia według św. Mateusza rozdziały 1-13. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Antoniego Paciorka, (*Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, t. I, cz. 1), Częstochowa 2004 (s. 275).

Ewangelia według św. Mateusza rozdziały 14-28. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz ks. Antoni Paciorek, (*Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament*, t. I, cz. 2), Częstochowa 2008 (s. 275).

Ponieważ w dysertacji korzystano z wielu komentarzy o charakterze egzegetycznym i pastoralnym, może lepiej byłoby w Bibliografii (s. 268) nie ograniczać się do czterech przekładów, ale utworzyć poszerzoną grupę pt.: „Teksty biblijne i komentarze”. Byłoby to bardziej fachowe ze względu na merytoryczną treść tych publikacji i odwoływanie się w dysertacji na Słowo Boże.

3) Zaliczenie publikacji o charakterze słownikowo-podręcznikowym do Opracowań ogólnych. Czemu nie do grupy: Słowniki, encyklopedie, podręczniki, leksykony?

BOSAK P. CZ., *Wszystkie miejsca biblijne. Słownik konkordancja*, Kraków 2017 (s. 272).

Przypisy w rozprawie są zredagowane prawidłowo, chociaż w niektórych przypadkach zabrakło konsekwencji i stosowania skrótów. Zjawisko to znajduje się między innymi przy powoływaniu się na pieśni wielkanocne, gdy np. (na s. 252) Autor dysertacji początkowo podawał skrót śpiewnika „(por. SKJS s. 261, zwr. 1 i 3; [...])” a dalej (na s. 252-253) z niego zrezygnował „(por. s. 266, nr 176, zwr. 2; [...])”. W niektórych przypadkach można było zastosować skróty, np. Tenże, w przypisach: 57, s. 230; 63, s. 232; 103, s. 241; lub Tamże, w przypisach: 40, s. 226; 102, s. 241.

Przy kolejnym powoływaniu się na tę samą pozycję, wystarczy podać autora, tytuł i numer strony (np. w przypisie: 59 Por. G. RAVASI, *Psalmy*, jw., s. 87-88; w przypisie: 105: Por. A. KLAWEK, *Niebo i ziemia niechaj Pana chwala*, jw., s. 338; w przypisie: 217 Por. B. BODZIOCH, *Śpiewy liturgii Adwentu*, jw., s. 353-354; w przypisie: 224 Por. B. BODZIOCH, *Śpiewy liturgii Adwentu*, jw., s. 349).

W sytuacji, gdy wykorzystywana jest tylko jedna publikacja danego autora, wystarczy podać autora i strony, (np. przypis 115 na s. 243: Por. G. M. SKOP, jw., s. 49).

Należy wyraźnie stwierdzić, że przedstawiona rozprawa ogólnie jest wystarczająco starannie opracowania od strony edytorskiej. Niemniej podczas lektury zauważono błędną pisownię słowa „Lekcjonasz” a powinno być „Lekcjonarz”. Dwukrotny błąd, który pojawił się w wykazie skrótów (s. 6), automatycznie był kopiowany w przypisach (s. 10) i w Bibliografii (s. 263).

W zakończeniu (s. 255) proponuję pisać „Lekcjonarz Mszałny” jako nazwę własną, gdyż stanowi główne źródło przedstawionej pracy.

Drobne uchybienia, dotyczą też braku konsekwencji w pisaniu dużą literą słowa Sobór, by wskazać, że chodzi o ostatni sobór, np. ss. 12, 66. Jeżeli Autor chce zachować pisownię małą literą to powinien wstawić zaimek wskazujący „ten” sobór. Podobne zjawisko występuje przy używaniu terminu „konstytucja”, gdyż chodzi tu o konkretny dokument, a nie o jego formę, np. s. 8, 10, 11.

Powinno być „Dekalog” w znaczeniu Dziesięciu Przykazań Bożych (s. 35).

Należy zamienić wielkie litery na małe w przypadkach, gdy Autor zapisał liczby cyframi z kropkami. Zapewne w wyniku autokorekty komputerowej pojawiły się błędy, np.:

jest: „W 30. Rozdziale”; powinno być: „W 30. rozdziale” (s. 32, 1 wiersz od góry)

jest: „W 40. Wersecie”; powinno być: W 40. wersecie” (s. 34, 3 wiersz od góry)

Przytrafiły się literówki, które należy poddać korekcie:

- jest: – inna; powinno być: – inną (s. 27)

- jest: Kolety; powinno być: Kolekty (s. 30, przypis 55)

- jest: OKRES NARODZENI; powinno być: OKRES NARODZENIA (s. 78)

- jest: JANA PAWEŁ II 4 razy ten sam błąd [?!]; powinno być: JAN PAWEŁ II (s. 267)

- jest: JANA PAWŁA II; powinno być: JAN PAWEŁ II (s. 267)

W pracy występują następujące braki i przeoczenia:

- brak w spisie treści (s. 6) punktu [!?!]: 2.3.4. Sprawiedliwość Józefa... s. 114.

- brak kropki (ss. 6, 139): jest: 3.2 Muzyka kolęd; powinno być: 3.2. Muzyka kolęd

- brak przecinka: (s. 245, wiersz 5 od góry); powinno być: (por. SKJS, s. 261-324); (s. 73, wiersz 7 od góry); powinno być: (por. SKJS, s. 23-29).

W rozprawie także domaga się korekty konsekwentne stosowanie skrótów zwr. na oznaczenie zwrotki (zob. Wykaz skrótów, s. 7). W dalszej części pracy Autor wielokrotnie stosuje oznaczenie zw. (ss. 204-205, 245).

Ogólnie język w całej rozprawie jest poprawny, ale w kilku momentach nieco nużący, niemal techniczny z racji używania tych samych pojęć, cytowania i wielokrotnego powtarzania podobnych terminów nawet w tym samym zdaniu, np. „kościół”:

s. 8 „jest uznaniem starań i wysiłków wielu pokoleń reformatorów muzyki kościelnej⁴ związanych przede wszystkim z Ruchem Cecyliąńskim, który zakładał szeroko pojętą odnowę muzyki kościelnej⁵; można uprościć, np.: „jest uznaniem starań i wysiłków wielu pokoleń reformatorów muzyki kościelnej⁴ związanych przede wszystkim z Ruchem Cecyliąńskim, który zakładał szeroko pojętą jej odnowę⁵”.

s. 10 „do czego tak bardzo zachęcają dokumenty kościół [?!] poświęcone muzyce kościelnej, kiedy przynaglają do powiększania skarbcza polskich pieśni kościelnych (por. IKEP

II 14)”; można uprościć, np. „do czego tak bardzo zachęcają biskupi w dokumentach poświęconych muzyce, kiedy przynaglają do powiększania skarbcza polskich pieśni kościelnych (por. IKEP II 14)”.

Występuje też zawily styl w podkreśleniu pokory św. Jana Chrzciciela: „Wyraźnie zaznacza, że nie chce być nikim bardziej znaczącym niż był Izajasz, który również użył swojego głosu, aby nawoływać do ścisłego zachowywania i wypełniania Prawa”, s. 42.

Ks. Doktorant we wprowadzeniu do pierwszego rozdziału napisał: „W drugim [podrozdziale] skupiono się na tekstach występujących w Mszału Rzymskim papieża Jana Pawła II ukazujących znaczenie okresu Adwentu” (s. 16). Lektura tego podrozdziału „2. Uwielbiamy Pana i Króla, który do nas przyjdzie” (s. 27-28) wskazuje, że ks. Doktorant korzystał z kolejnego wydania Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich z 2013 r. Pomimo zmian i uzupełnień nadal jest to Mszał Pawła VI (*editio secunda* 1975). Natomiast Mszał Rzymski papieża Jana Pawła II, to *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI, promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum editio typica tertia. Typis Vaticanis A.D. MMII*. Prace nad jego tłumaczeniem na język polski nadal trwają (zob. oświadczenie z dnia 21.02.2024 r. bpa Piotra Gregera, Przewodniczącego Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów KEP). Z tego jubileuszowego mszału dostępne jest w języku polskim tylko wprowadzenie, na które powołuje się ks. Doktorant (*Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Warszawa 2022).

Wykonane studium nad śpiewanym słowem Bożym ma charakter teoretyczny, cechuje je styl naukowy, adekwatny do rozpraw z zakresu teologii i liturgiki a fragmentami muzykologii. Przejawem naukowości są prawidłowo zastosowane postępowanie metodyczne i spójność wywodu. Zostały zrealizowane wyznaczone cele badawcze, by porównać pieśni liturgiczne z proklamowaną treścią Objawienia wybranych okresów roku kościelnego. Ks. Doktorant pomyślnie przeprowadził swe zamierzenia opracowując temat wieloaspektowo, odwołując się do Tradycji, czerpiąc z biblijno-historycznego dziedzictwa, oraz uwzględniając współczesną myśl teologiczną i liturgiczno-muzykologiczną.

Ostateczne rezultaty badań i końcowe wnioski konsekwentnie wynikają z wcześniejszych zestawień, porównań i syntez. W zakończeniu całej dysertacji Autor podkreślił praktyczne znaczenie podjętego wyzwania jako inspirującego i ułatwiającego tworzenie nowych pieśni w nurcie posoborowej teologii liturgii. Syntetyczne omówienie głównych treści i tematów występujących w czterech, jakże ważnych okresach roku kościelnego, stanowi niezwykle pożyteczny wkład w zachodzące zmiany kulturowe wyrastające z obfitego stołu słowa Bożego w zreformowanej liturgii Kościoła rzymskokatolickiego. Przedstawiona

dysertacja ubogaca współczesną teologię w Polsce i jednocześnie pozytywnie przyczynia się do rozwijania biblijnej formacji tych, którzy chcą dołączyć do grona osób animujących zgromadzenia eucharystyczne.

Rozprawa jest twórcza, samodzielna, poruszająca problematykę mało rozwiniętą, a wyznaczoną przez Sobór Watykański II. Zachęca do duszpasterskich przemyśleń nad teologią roku kościelnego i doboru odpowiednich śpiewów, a także pobudza do dalszych dyskusji nad wdrażaniem treści z liturgii do twórczości pieśniarskiej. Z przedstawionej lektury wynika wręcz konieczność kontynuowania poszukiwań muzykologiczno-pastoralnych w rozwiązywaniu problemu niewystarczającego repertuaru dobrych pieśni wyrastających z rozważań nad misterium Wcielenia i Odkupienia. W całej pracy przebija troska o zachowanie jak najpełniejszej harmonii między liturgią Słowa a śpiewem wykonywanym podczas celebracji.

4. Tematy do dyskusji

Zapoznanie się treścią rozprawy zrodziło wiele pytań, ale dwa z nich można potraktować nie tyle jako zarzuty, lecz jako inspiracje do dalszych poszukiwań i badań.

- Pierwsze pytanie odnosi się do problematyki rodzinnej, coraz wyraźniej propagowanej w duszpasterstwie z racji Święta Świętej Rodziny Jezusa, Maryi i Józefa. Czym uzasadnia Ks. Doktorant brak w dysertacji oddzielnego punktu poświęconego biblijnej teologii rodziny i konsekwencji w odpowiednich śpiewach liturgicznych?

- Drugie pytanie dotyczy kwestii śpiewów na Drugą Niedzielę Wielkanocną zwaną Niedzielą Miłosierdzia Bożego. Powszechnym zjawiskiem w Polsce i myślę, że nie tylko, jest śpiewanie pieśni o Bożym Miłosierdziu. Tymczasem w dysertacji ks. Doktoranta problematyka miłosierdzia opracowana jest tylko w trzecim rozdziale w podpunkcie „Misterium miłosierdzia, pokuty i nawrócenia”. Nie ma natomiast omówienia teologii miłosierdzia Bożego wynikającej z Liturgii Słowa w Okresie Wielkanocnym. Nawet pieśni o miłosierdziu Bożym ze „Śpiewnika Kościelnego” ks. Doktorant wymienia mimochodem, nie akcentując ich odrębności w treści w stosunku do Wielkiego Postu. W jaki sposób można to wyjaśnić, czy tylko pochodzeniem tego tematu z objawień prywatnych i popularyzacją w pobożności ludowej?

5. Wniosek końcowy

Po szczegółowym omówieniu dysertacji, przedstawionej jako praca doktorska ks. mgr. lic. Grzegorza Lenarta, należy wyraźnie stwierdzić, że powstała ona w wyniku systematycznej refleksji naukowej według ogólnie przyjętych prawideł metodologicznych i merytorycznych. Autor opracowanej rozprawy wystarczająco zrealizował cel badawczy postawiony w tytule

pracy, którym jest biblijna treść polskojęzycznych pieśni śpiewanych w rzymskokatolickiej liturgii. Doktorant w oparciu o stosowane w praktyce księgi liturgiczne, to jest Lekcjonarz i Śpiewnik nakreślił pozytywną teologię i perspektywę zadań stojących przed odpowiedzialnymi za animację Mszy świętej. W dysertacji z powodzeniem udzielono odpowiedzi na postawione pytanie o rolę i zadania jakie stawia nie tylko liturgia, ale i Kościół współczesny przed muzycznymi animatorami wspólnotowej celebracji misteriów Chrystusa w Kościele rzymskokatolickim.

Rozprawa jest aktualna i w całości należy ocenić ją pozytywnie, zwłaszcza podkreślając jej walor syntetycznego i uporządkowanego wykładu na ten wybrany i jakże istotny biblijno-muzyczny aspekt liturgii. Zarówno od strony strukturalnej, jak i treściowej, poza marginalnymi wyjątkami, cała praca spełnia wszystkie kryteria dysertacji doktorskiej. W związku z tym wnoszę do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie ks. mgr. lic. Grzegorza Lenarta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. Stanisław Rój